

Мама померла у вівторок, сімнадцятого листопада. **М**Я дізналася про це від сусідки — особлива іронія полягала в тому, що ані я, ані мама ніколи не були з нею близькі. Це була сварлива, невдоволена життям жінка з непривітним обличчям, ніби витесаним із каменю. П'ятнадцять років ми з мамою мешкали з нею на одному сходовому майданчику, і якийсь час я навіть не віталася із сусідкою та із задоволенням натискала кнопку ліфта, перш ніж вона встигала дійти до нього від своїх дверей, тяжко дихаючи й насилу переставляючи ноги. Автоматичні двері зачинялися саме тієї миті, коли вона підходила, і в неї був дуже кумедний вираз обличчя — монументальне обурення. З таким виразом вона часто за ці кілька років (мені виповнилося тоді чотирнадцять чи п'ятнадцять) дзвонила в наші двері — мама ніколи не запрошувала її зайти — і висловлювала свої претензії: тала вода натекла з черевиків у холі, гість помилково подзвонив у її двері після десятої вечора. «Чого їй знову треба, мам?» — запитувала я голосно, коли мамині інтонації ставали геть уже безпорадними. За все життя вона так і не навчилася захищатися, і дріб'язковий конфлікт у черзі, від якого в решти учасників хіба з'являлися блиск в очах і здоровий рум'янець, спричиняв у неї головний біль, пришвидшене серцебиття та сльози. Коли мені виповнилося вісімнадцять, щотижневим сусідчиним інтервенціям зненацька настав край — мабуть, вона відчула, що я готова замінити маму на посту біля дверей, і припинила свої обурені набіги; ще за якийсь час я знову почала вітатися з нею, щоразу відчуваючи

якесь непевне торжество, а потім, незабаром, поїхала з дому (можливо, після мого від'їзду війна тривала, але мама ніколи не розповідала мені про це), і образ нервової недружелюбної жінки з іменем, яке їй геть не пасувало, — Любов, — змеркнув і перетворився лише на один із незначущих дитячих спогадів.

Напевно, за минулі десять років я жодного разу не чула її голосу, але чомусь упізнала миттєво, варто було їй сказати: «Анюто». Отак вимовити моє ім'я й замовкнути, і я одразу збагнула, що мами більше немає, — сусідка лише дихала в слухавку, уривчасто й шумно, і терпляче чекала, поки я сідала на підлогу, поки намагалася вдихнути, поки я плакала — ще не почувши ані слова, крім свого імені, я плакала та притискала слухавку до вуха, і чула її подих, і ладна була плакати якомога довше, щоб далі не прозвучало жодного слова, а сердита жінка з іменем Любов, яка в моїй пам'яті залишилася розмитою картинкою з дитинства — зачиняються двері ліфта, монументальне обурення, — дозволила мені плакати десять хвилин чи двадцять і заговорила аж відтак. Відтак — я сиділа на підлозі — вона сказала, що мама зовсім не мучилася. «Ми тут надивилися жажіть по телевізору, звісно, але ти нічого такого не думай, усе було зовсім не так страшно, ніяких судом, ніякої задухи, ми в останні дні не замикаємо дверей, Аню, бо мало чого, сама розумієш, стане гірше — до дверей дійти не встигнеш, і я заглянула до неї — принесла трохи бульйону, а вона лежала в ліжку, й обличчя в неї було дуже спокійне, наче вона просто припинила дихати вві сні».

Мама не казала мені, що захворіла, — але я чомусь відчувала, що це неодмінно станеться. Нестерпно було проживати кожен день із думкою, що вона за вісімдесят кілометрів від нашого спокійного добробутного будинку, якихось

сорок хвилин автівкою, і я не можу забрати її. Півтора місяці тому я гостювала у неї востаннє, Мишкову школу тоді вже закрили на карантин, інститути теж були вже закриті, і, здається, ішлося про те, щоб закрити й кінотеатри та цирк. Але все це ще не сприймали як катастрофу, радше як позаурочні канікули. Людей у масках нечасто можна було зустріти на вулиці, тому вони ніяковіли, бо інші перехожі на них витріщалися. Сергій іще їздив щодня в офіс, і місто, місто ще не закрили — це навіть не обговорювали, нікому й на думку не спадало, що мегаполіс, гігантський мурашник площею тисяча кілометрів, можна огородити колючим дротом і відрізати від решти світу; що одного дня раптом припинять працювати аеропорти й залізничні вокзали, пасажирів висаджуватимуть із приміських електричок, і вони стоятимуть на пероні змерзлим здивованим натовпом, наче діти, яким у школі скасували уроки, зі змішаними почуттями тривоги й полегшення проведжатимуть очима порожні потяги, що йдуть у місто, — нічого цього ще не сталося того дня. Я заїхала на хвилину — забрати Мишка, який у неї обідав, і мама сказала: «Анюто, ти хоч поїж, суп іще гарячий», але я воліла повернутися додому раніше за Сергія, тож, здається, устигла лише випити кави й відразу вирушила — ні про що до пуття не поговоривши з нею, поквапом дзьобнула її в шок у коридорі біля дверей, «Мишку, збирайся швидше, бо зараз затори почнуться», навіть не обійняла. Ой, мамо, матусю.

Усе сталося так швидко — за кілька днів інтернетом раптом почали ширитися чутки, знічев'я я читала їх і ввечері переказувала Сергієві, а він сміявся: «Анько, ну як ти це уявляєш, закрити місто — тринадцять мільйонів людей, уряд, і взагалі — там пів області працює, не божеволій — через якусь респіраторну дурню наженуть зараз страху на вас, параноїків, ви накупите ліків, і все

потихеньку стихне». Місто закрили зненацька, уночі. Сергій ніколи не будив мене вранці, але я знала, що йому подобається, коли я прокидаюся разом із ним, варю йому каву, ходжу за ним по будинку босоніж, сиджу поруч, очі злипаються, а він прасує собі сорочку, проводжаю його до дверей і плентаюся назад у спальню, щоб накритися з головою і поспати ще годину-другу. А того ранку він розбудив мене дзвінком.

— Мала, заглянь в інтернет, затор звірячий на під'їзді до міста, стою вже пів години, жодного поруху.

Голос у нього був трохи роздратований, як у людини, якій не подобається запізнюватися, але тривоги я не відчувала — точно пам'ятаю, тривоги ще не було. Я спустила ноги з ліжка та якийсь час сиділа нерухомо, прокидаючись, відтак попленталася до кабінету, увімкнула ноутбук. Здається, дорогою завернула на кухню й налила собі чашку кави, вона ще не встигла вихолонути, — я сьорбала теплу каву з чашки й чекала, поки завантажиться браузер, щоб подивитися мапу заторів, і просто під рядком пошуку, серед інших новин на кшталт «Під час аварії літака в Малайзії ніхто не загинув» і «Міхаель Шумахер повертається на траси "Формули-1"», першою була ця фраза: «Ухвалено рішення про тимчасове обмеження в'їзду на територію Москви». Фраза була нестрашна — нудні пласкі слова «тимчасове обмеження» звучали якось звично й безпечно, я прочитала коротку новину до кінця — чотири рядки, і поки набирала номер Сергія, новини почали з'являтися одна за одною, просто поверх першого, нестрашного напису. Я дійшла до слів «МОСКВУ ЗАКРИТО НА КАРАНТИН», і цієї миті Сергій узяв слухавку та сказав:

— Я вже знаю, по радіо щойно передали, ще без подробиць. Я зараз зателефоную в контору, а тоді наберу тебе, ти почитай іще, гаразд? Дурня якась, — і від'єднався.

Я не стала читати далі, а зателефонувала мамі. У слухавці лунали довгі гудки. Я скинула виклик і набрала номер маминого мобільного. Коли вона врешті відповіла, то була трохи захекана:

— Анюто? Що, що сталося? Що в тебе з голосом?

— Мамо, ти де?

— Вийшла в магазин — хліб закінчився. Та що таке, Аню? Я завжди в цей час виходжу, що за паніка?

— Вас закрили, мамо, місто закрили. Я ще нічого не знаю, у новинах передали. Ти слухала новини вранці?

Вона помовчала трохи, а потім сказала:

— Добре, що ви за містом. Сергій удома?

Сергій телефонував дорогою ще кілька разів. Я читала йому вголос подробиці, що спливали в Мережі. Усі новини були короткими, інформація просочувалася по дещиці, чимало повідомлень починалися зі слів «за неперевіреними даними», «джерело в адміністрації міста повідомило», обіцяли, що в обідніх новинах на федеральних каналах виступить головний санітарний лікар. Я оновлювала й оновлювала вебсторінку, доки в очах не зарябіло від заголовків і літер. Кава охолола, і понад усе мені хотілося, щоб Сергій швидше повернувся додому. Після мого третього дзвінка він сказав раптом, що в заторі почався рух, водії заглушили двигуни й вешталися трасою, заглядаючи в сусідні автівки та слухаючи уривки новин із радіоприймачів. «Якась дурня, мала, новини лише раз на пів години, вони тут музику крутять із рекламою, дідько б їх ухопив», — і повернулися до своїх автомобілів, які колоною поповзли в бік міста. За сорок хвилин і п'ять кілометрів з'ясувалося, що потік на найближчому з'їзді розвертається в область. Сергій зателефонував іще раз і сказав:

— Схоже, вони не брешуть, місто справді закрили.

Ніби ще були сумніви і, рухаючись у бік міста ці останні п'ять кілометрів до розвороту, він сподівався, що це лише розіграш, невдалий жарт.

Прокинувся Мишко, спустився з другого поверху й грюкнув дверцятами холодильника. Я вийшла з кабінету та сказала:

— Місто закрили.

— Як це? — Він обернувся, і чомусь його заспаний вигляд, скуйовджене після сну волосся та слід від подушки на щоці відразу мене заспокоїли.

— У Москві карантин. Сергій повертається додому. Я телефонувала бабусі, у неї все гаразд. Якийсь час у місто не можна буде потрапити.

— Кльово, — сказав мій безтурботний худий хлопчик, у житті якого не виникало більшої проблеми, ніж зламана ігрова приставка; його ця новина анітрохи не злякала — може, він подумав про те, що канікули триватимуть ще якийсь час, а може, і геть нічого не подумав, просто сонно всміхнувся мені, схопив пакет апельсинового соку й печиво і, човгаючи, посунув назад до своєї кімнати.

Усе це справді було ще не страшно. Неможливо було уявити, що карантин не закінчиться за кілька тижнів. По телевізору тими днями говорили, що це «тимчасовий захід», «ситуація під контролем», «у місті достатньо ліків, постачання продовольства організовано», новини не йшли ще нескінченним потоком, із рядком-бігунком унизу екрана та трансляціями наживо з вулиць, навдивовижу порожніх, із поодинокими перехожими в марлевих пов'язках, по всіх каналах ще було повно розважальних передач і реклами, і ніхто ще не злякався по-справжньому — ані ті, хто залишився всередині, ані ми, ззовні. Ранки починалися з новин, із дзвінків мамі та друзям. Сергій працював дистанційно, це

було навіть приємно — позаурочна відпустка, наш зв'язок із містом не перервався, а просто був обмеженим. Ідея прокрастися в місто й забрати маму здавалася нетерміноюю — уперше ми заговорили про це не всерйоз, за вечерею, здається на початку карантину, і в перші дні Сергій (і не лише він — деякі наші сусіди, як з'ясувалося пізніше, робили те саме) кілька разів виїжджав; за чутками, тоді ще було перекрито лише основні траси, а чимало другорядних в'їздів залишалися вільними, — але в місто потрапити він так жодного разу й не зміг і повертався ні з чим.

По-справжньому ми злякалися того дня, коли оголосили про закриття метро. Усе сталося якось одночасно, немов зненацька піднялися непрозорі фіранки — й інформація ринула на нас бурхливим потоком. Раптом ми жахнулися з того, як нам удавалося бути такими безтурботними, чотириста тисяч хворих, зателефонувала мама — «У магазинах порожні полиці, але ви не хвилюйтеся, я встигла зробити деякі запаси, мені не потрібно багато, і Любов Михайлівна каже, що в ЖЕДі друкують продовольчі талони та днями почнуть розподіляти продукти», а відтак вона сказала: «Знаєш, дитинко, мені стає якось лячно, на вулиці всі в масках». Потім Сергій не зміг дотелефонуватися на роботу, мобільний зв'язок завис, як у новорічну ніч, — мережа перевантажена й короткі гудки, а до кінця дня новини посипалися одна за одною: комендантська година, заборона на пересування містом, патрулі, роздавання ліків і продуктів за талонами, комерційні організації закрито, у школах і дитячих садках організовано пункти екстреної допомоги. Уночі до нас дотелефонувалася Олена та плакала в слухавку: «Анечко, які пункти, там просто лазарети, на підлозі лежать матраци, на них — люди, як на війні».

Відтоді не було вечора, коли ми із Сергієм не будували б планів якось прокрастися через карантин, крізь кордони

похмурих озброєних чоловіків у респіраторах; спочатку ці кордони були просто пластмасовими червоно-білими кубиками, яких багато біля кожного посту ДАІ та які легко можна було б розкидати автівкою з розгону. Бетонні балки з настовбурченою арматурою, що іржавіла на листопадовому вітрі, з'явилися пізніше. «Ну не будуть же вони стріляти, у нас велика важка автівка, ми могли б об'їхати полем... Ну дамо їм грошей», — я сердилася, сперечалася, плакала. «Треба забрати маму й Оленку, ми повинні бодай спробувати». І одного такого вечора хвиля цієї суперечки винесла нас із дому — Сергій розпихав по кишенях гроші, мовчки, не дивлячись на мене, зашнурував черевики, вийшов, повернувся по ключі від автівки; я так боялася, що він передумає, аж схопила з вішака першу-ліпшу куртку, крикнула Мишкові:

— Ми по бабусю, нікому не відчиняй, зрозумів? — І, не дочекавшись відповіді, вибігла слідом за Сергієм.

Дорогою ми мовчали. Траса була порожня й темна, до освітленого шматка шосе залишалося ще кілометрів зо двадцять, траплялися поодинокі автівки, що їхали назустріч, — спочатку з-за вигину дороги з'являлася хмара розсіяного білого світла, щоб потім, кліпнувши, перетворитися на тьмяно-жовте ближнє, і від цих мовби вітальних підморгувань зустрічних автомобілів ставало спокійніше. Я дивилася на профіль Сергія, уперто стиснуті губи й не наважувалася простягнути руку й торкнутися його, щоб не знищити імпульс, який після кількох днів суперечок, сліз і сумнівів змусив його почувати мене, поїхати зі мною. Я просто дивилася на нього й думала: «Ніколи ні про що більше не попрошу тебе, тільки допоможи мені забрати маму, будь ласка, допоможи мені».

Ми проминули горбисті мурашники котеджних селищ, які безтурботно мерехтіли вікнами в темряві, виїхали на

освітлену ділянку дороги — ліхтарі, як дерева, що схилили свої жовті голови обабіч широкого шосе, великі торгові центри з погаслими вогнями обабіч, порожні паркінги, опущені шлагбауми, рекламні щити «Елітне селище Княже Озеро», «Земля від власника — від 1 га». Коли попереду замаячив кордон, що блокував в'їзд у місто, я навіть спочатку не відразу зрозуміла, що це саме він, — дві патрульні автівки навскоси, одна з увімкненими фарами, невелика зелена вантажівка на узбіччі, кілька довгих бетонних балок на асфальті, зоддаля схожих на білу довгасту пастилу, самотня людська фігура. Усе це мало такий несправжній, іграшковий вигляд, що я вперше справді повірила в те, що ми зможемо, — і поки Сергій скидав швидкість, я дістала телефон і набрала мамин номер, а коли вона відповіла, я сказала:

— Не говори нічого, ми зараз приїдемо по тебе, — і завершила виклик.

Перш ніж вийти з автівки, Сергій чомусь відкрив і знову закрив бардачок, але нічого звідти не вийняв; він залишив двигун увімкненим, і я якусь мить сиділа на пасажирському сидінні, дивлячись, як він іде в бік кордону. Він ішов повільно, наче обдумуючи те, що повинен сказати. Я дивилася йому в спину, а потім вискочила з автівки — зі звуку позаду мене зрозуміла, що дверцята не зачинилися, але не поверталася і майже побігла слідом за ним, а коли наздогнала, він уже стояв навпроти чоловіка в камуфляжі, незграбного, як ведмідь; було холодно, під підборіддям у чоловіка була маска, яку він почав квапливо натягувати на обличчя, щойно ми вийшли з автівки, кілька разів марно намагаючись схопити її за краєчок рукою в товстій чорній рукавиці. У другій руці він мав цигарку, спалену до половини. В одній із патрульних автівок за його спиною виднілося кілька силуетів і тьмяно світився екранчик, — я подумала, що вони дивляться

телевізор, це звичайні люди, такі ж, як ми. Ми зможемо домовитися.

Сергій зупинився за п'ять кроків — і я подумки похвалила його. Поспішність, із якою чоловік натягав маску на обличчя, давала змогу припустити: він не хоче, щоб ми наближались. Я теж зупинилася, і Сергій виголосив підкреслено бадьорим голосом — тим, який ми використовуємо під час розмов із даїшниками та поліційниками:

— Командире, як би нам у місто потрапити, га?

За його тоном і за тим, як він склав губи, було помітно, як складно йому дається ця невимушена інтонація, як неприємно йому вдавати дружелюбність, що він геть не впевнений в успіху. Чоловік поправив маску й поклав руку на автомат, що висів у нього на плечі. У цьому жесті не було погрози. Здавалося, ніби йому просто ніде подіти руки. Він мовчав, і Сергій продовжив — таким самим неприродно привітним голосом:

— Друже, дуже треба, скільки вас — п'ятеро? Може, домовимося? — і поліз у кишеньку.

Дверцята автівки, що стояла позаду патрульної, ледь прочинилися, і цієї миті чоловік, який поклав руку на автомат, молодим, немов іще ламким голосом сказав:

— Не прийнято, розвертайтеся, — і махнув рукою, у якій димував недопалок, у бік роздільника.

Ми обоє машинально подивилися туди — з металевої роздільної стрічки було акуратно вирізано шмат, і на снігу, що лежав обабіч стрічки, чітко виднілася колія.

— Почекай, командире, — почав Сергій, але з очей чоловіка з автоматом я вже зрозуміла, що все марно, що немає сенсу називати його командиром, пропонувати йому гроші, що він зараз покличе своїх і нам доведеться сідати в автівку, розвертатися в колії, прокладеній такими ж, як

ми, хто намагався пробратися в закрите місто та вивезти звідти когось, кого вони люблять, за кого бояться.

Я змусила Сергія посунутися та зробила ще чотири кроки вперед, стала майже впритул до чоловіка з автоматом і тоді нарешті побачила, що він геть молодий, може років зо двадцять. Я постаралася поглянути йому просто в очі — він намагався відвести їх, і сказала:

— Послухай.

Я сказала «послухай», хоча нікому ніколи не «тикаю», це важливо для мене — «ви» задає дистанцію, ось я, доросла, освічена, благополучна, а ось це — хлопчик із темними віспинками на щоках у тих місцях, які не приховує біла маска, але тоді я знала точно, що мушу говорити саме так.

— Послухай, — кажу я, — розумієш, там моя мама, мама у мене там, вона сама, вона здорова, у тебе є мама, ти її любиш, ну пусти нас, будь ласка, ніхто не помітить, ну, хочеш, я сама проїду, а він мене тут почекає, у мене дитина вдома, я точно повернуся, обіцяю тобі, я поїду сама й повернуся за годину, пусти мене.

У його очах з'явилася непевність, я помітила її та приготувалася сказати щось іще, але тут за його спиною з'явився ще один, у такій само масці й із таким само автоматом на плечі:

— Семьонов, що в тебе тут?

І я, намагаючись дивитися в очі то одному, то іншому, поки вони не глянули один на одного, заговорила швидко, щоб не дати їм змоги отямитися:

— Хлопці, пропустіть мене, будь ласка, мені треба маму забрати, мама там залишилася, мій чоловік із вами тут почекає, я за годину повернуся, можете навіть у своє авто його не садити. Сергію, ти тепло вдягнений, еге ж? Ти погуляєш тут годину? Я швидко.

І той, який був старшим, раптом вийшов наперед, відтіснивши молоденького Семьонова з недопаленою цигаркою в руці, і сказав голосно, майже крикнув:

— Не прийнято, сказано вам. Ніби це я придумав. Розвертайтеся швидко, у мене наказ, ідіть в автівку.

Він махнув автоматом, і в його жесті знову не було жодної погрози, але я не встигла сказати нічого більше, тому що молоденький Семьонов, із жалем викинувши собі під ноги недопалок, мовив майже жалісно:

— Навколо Кільцевої натягнули колючку, там ще один кордон, навіть якби ми вас пустили, там не проїдете.

— Ходімо, мала, ходімо, нас не пропустять, нічого не виїде, — сказав Сергій, узяв мене за руку й майже силоміць повів до автівки. — Спасибі, мужики, я зрозумів, — казав він і тягнув мене за собою.

Я знала, що сперечатися марно, та все ще думала, що б такого їм сказати, щоб вони мене пропустили, і нічого — нічого не спало мені на думку, і коли ми сіли в автівку, Сергій знову чомусь відкрив і закрив бардачок і, перш ніж рушити, сказав мені:

— Це вже не міліція і не ДПС. Ти подивися на форму, Анько, це регулярні війська.

І поки він розвертав автівку, поки під колесами хрускотіла сніжна колія, я взяла до рук телефон і набрала мамин номер — перший на літеру «М», «мама», вона взяла слухавку після першого ж гудка й закричала:

— Алло, Аню, алло, що у вас там коїться?

А я сказала — майже спокійно:

— Матусю, нічого не вдалося, треба почекати, мамо, ми щось придумаємо.

Якийсь час вона не говорила нічого, чутно було тільки її дихання — так чітко, немов вона сиділа поруч зі мною, у автівці. Потім вона сказала:

— Ну звісно, маленька.

— Я зателефоную тобі пізніше, увечері, гаразд?

Я скинула виклик і заходилася шукати в кишенях, мені довелося підвестись із сидіння, ми вже їхали у зворот-

ному напрямку, незабаром мала закінчитися освітлена частина дороги — я вже бачила попереду кордон жовтого світла й мерехтливі вогники котеджних селищ, удома на нас чекав Мишко.

— Уявляєш, я забула вдома сигарети, — сказала я Сергієві й заплакала.

Рівно за тиждень, у вівторок, сімнадцятого листопада, мама померла.

\* \* \*

Цей сон снився мені все життя — іноді раз на рік, іноді рідше, але щоразу, коли я вже починала його забувати, він неодмінно приходив знову: мені треба дістатися кудись, зовсім недалеко, там на мене чекає мама, і я рухаюся вперед, але дуже повільно, — мені зустрічаються якісь непотрібні, зайві люди, і я грузну в розмовах із ними, як у павутинні, і коли нарешті майже досягаю мети, то раптом розумію, що запізнилася, що мами там більше немає, що її ніде немає — і я ніколи вже її не побачу. Я прокидалася від власного крику, із мокрим від сліз обличчям, лякаючи чоловіка, який лежав поруч, і навіть якщо той чоловік обіймав мене й намагався втішити, я відбивалася й відштовхувала його руки, приголомшена власною непохитною самотністю.

Дев'ятнадцятого листопада наш телефон замовк назавжди; разом із ним вимкнувся й інтернет. Виявив це Мишко — єдиний, хто намагався бодай удавати, що життя триває як зазвичай; виринаючи з напівсонної коми, у якій мене топили пігулки — Сергій змушував мене пити їх щоразу, коли я починала плакати й не могла зупинитися, — я йшла перевірити, де вони — дві людини, які в мене залишилися. Іноді вони сиділи поруч, схиливши голови над